

Kırgızistan'daki Vahşetin Nedenleri

27/06/2010 00:00

Özbeklerle Kırgızlar arasındaki etnik temelli husumet, günümüzde daha çok ekonomiyle ilişkili olarak beliriyor.

Haber: MUSTAFA KALKAN / Arşivi

İSHAK TORUN / Arşivi

Kırgızistan'daki sorun, Kuzey bölgesinde yoğunlaşan Kırgızlarla Güney bölgesinde yaşayan - yine Kırgızların bir kolu olan- Kıpçak kökenli Kurmanbek Bakiyev taraftarları arasında geçen hâkimiyet mücadelesiyle ilgilidir. Sorunun temelinde ise, etnik ve bölgesel kamplaşma vardır. İktidarı elinden giden Bakiyev taraftarları bunun acısını, yeni yönetimi destekledikleri gerekçesiyle azınlık Özbekler'den çıkarıyor.

Tanrı dağları Kırgızistan'ı kuzey ve güney olarak ikiye bölüyor. Güney bölgesi, tarım imkânları ve maden kaynakları bakımından zengin potansiyele sahiptir. Kuzey bölgesinde Kırgız ve Moğol kökenli boylar, Güney bölgesinde ise yoğunlukla Özbekler ve Kırgızların bir kolu olan Kıpçaklar yaşıyor.

Sovyet sonrası için sınırlar çizilirken, bazı Kırgız yerleşimleri Özbekistan, bazı Özbek yerleşimleri ise Kırgızistan sınırları içinde bırakılıyor. Amaç, Sovyet merkezine / Rusya'ya karşı etnik bütünlüğünü kazanmış güçlü bir ülke bırakmamaktır. Nitekim, Kırgızistan'ın 5.300.000 olan toplam nüfusunun 1.750.000'i Kırgız, 1.000. 000'u Özbek ve geri kalanları ise diğer etnik gruplardandır. Nüfus dağılımı bölge ölçeğinde de homojen değildir.

Kırgız, Dungan, Kazak, Rus ve Azerilerin yoğunlukla yaşadığı Kuzeyin Bişkek ve Karakol gibi kentleri, ülkenin ekonomik ve siyasi merkezi konumundaydı. Kırgızistan'ın Sovyetlerden ayrılmasından sonra süt, votka ve şampanya fabrikaları dışında bütün fabrikaları kapanan, işsizliği artan, kısaca ekonomisi sönen bu kentler zamanla siyasal önemini de kaybeder. Yeni konjonktür, tarım ve ticaretin canlı olduğu Güney bölgesini ön plana çıkarır.

Güney'de yer alan Fergana vadisi, hemen hemen bütün Kırgızistan'ın gıda ihtiyacını karşılıyor. Bölgede çoğunluğu oluşturan Özbekler tarım ve ticaret hayatını büyük ölçüde ellerine geçirir. Ekonomik gücün bu etkisi, zamanla yönetim kademesine de yansır. Bakiyev taraftarları böyle algıladıkları için Özbeklere karşı kitlesel şiddete yöneliyorlar.

Bürokrasi sektöründe rahat yaşamaya ve devlet tarafından kayrılmaya alışmış Kırgızlar, değişime şiddetle direnç gösteriyorlar. Kırgızlar, hayvancılık dışında sadece bürokratlığa-

memurluğa aşınalar. Bürokrasideki Kırgız nüfuzu, Sovyet politikalarına dayanıyor. Özbeklere karşı tutunma gereği duyan Ruslar, Kırgızları bağlaşıklık olarak görmüştür. Kırgızlar, böylelikle bürokraside öne çıkar.

Kırgızlar, Sovyetlerin dağılmasından sonra ikinci kez Özbeklere saldırıyorlar. 1991'de gerçekleşen ilk saldırı şimdikinden daha kanlıydı; hatta tam bir vahşetti. Özbeklerle Kırgızlar arasındaki etnik temelli husumet, günümüzde daha çok ekonomiyle ilişkili olarak beliriyor. Siyaset ve yönetim kademesindeki Özbek etkisi, Kırgızistan KGB'si (GSK), emniyet teşkilatı ve diğer bürokratik kurumlar tarafından kırılmaya çalışılır. Ki, GSK ile Emniyet teşkilatının hemen hemen tamamı ve diğer bürokrasi kurumlarının çoğunluğu Kırgızlardan meydana geliyor. Fakat, nispeten serbestleşen bir ülkede, bürokrasinin sermaye üzerine tahakküm kurması son analizde mümkün olmuyor. Bürokratik devletin elinde geriye dış güç odaklarıyla işbirliği yapmak kalıyor. Kırgızistan'daki ABD ile Rusya nüfuzu biraz da bununla ilgilidir. Kırgızistan, büyük ölçüde BDT (Rusya)'ye bağımlı bir ülkedir.

Çatışmaların yoğunlukla yaşandığı Oş kenti, güneyin merkezi konumundadır. ABD, UNICEF ve UN gibi organizasyonlarla nüfuzunu icra etmektedir. Güney bölgesi petrol, doğal gaz, altın ve su kaynakları bakımından dünyanın önemli rezervlerini barındırıyor. Neticede, ABD ve BDT adım adım olayları izlemekte ve şahin gibi atacakları adımların hesabını yapmaktadırlar.

Güney bölgesinde bulunan Oş, Celalabad, Karasu, Kızılkıya, Sarıtaş, Pazarkurgan ve diğer yerleşim merkezlerinin üçte ikisi Özbekler'den oluşuyor. Buralardaki baskın Özbek kültürü, bölgedeki Kırgızları da etkiliyor ve önemli ölçüde onları Özbekleştiriyor. Bu ise, Kuzeydeki Kırgızlar arasında rahatsızlık yaratıyor. Özbekleşmiş Güney Kırgızlarını "Çala Kırgız" diye aşağılıyorlar. Rusya'ya giden 750.000 Kırgızistan vatandaşından büyük çoğunluğunun Kırgız kökenli olması ve bunların Rusya vatandaşlığına geçmesi, Güney bölgesindeki Kırgız nispetini daha da azaltan etkendir.

Güneyli devrik başkan Bakıyev, Kırgızların Kıpçak kolundandır ve Kuzey Kırgızlarıyla rekabet halindedir. Bakıyev, ABD desteğiyle Kuzey Kırgızlarının binlerce yıllık iktidarına son vermişti. Bunun rövanşı Bakıyev iktidarının devrilmesiyle alındı. Ancak, tabiri caizse kabak Özbeklerin başına patladı. Bakıyev taraftarlarına göre Özbekler, Kuzey merkezli Roza Otunbayeva yönetimini desteklemişti. Bundan dolayı, birlikte yaşadıkları Özbekleri hınçla katlediyorlar. Bilmek gerekir ki, Özbeklere yönelik şiddet Kuzeyli Kırgızlardan değil, Güney'de kendileriyle birlikte yaşayan Bakıyev taraftarlarınca gerçekleştiriliyor. Yeni yönetim ise katliamları adeta seyrediyor.

Sorunun etnik olmayan iç ve dış nedenlerini de unutmamak gerekir. Bakıyev taraftarları, Celalabad ve Oş'un geçiş güzergâhındaki milyar dolar büyüklüğünde uyuşturucu ticaretini elinde tutuyorlar. Afganistan'dan gelen uyuşturucunun bu ülkeden dünyaya dağıldığı bilinen bir gerçektir. Uluslararası mafya çıkarlarının işin içine karışması hadiseleri vicdansızlık boyutuna taşıyan bir nedendir.

ABD ve Rusya arasındaki güç dengesinin Bakiyev tarafından bozulması, bu ihtilalin diğeri bir nedenidir. Bakiyev, önce Rusya'dan üsler karşılığında iki milyar dolar alıp arkasından Manas üssünü yüksek meblağla ABD'ne kiraladı. Kant şehrindeki askeri üs konusunda Rusları sıkıştırması ise sonunu getirdi. Bölgedeki Rus nüfuzunu yok saymak büyük bir hataydı. Maalesef Kırgızlar, nefes alırken bile Rusya'ya danışmadan hareket edemeyecek durumdadır.

Kazakistan'ın durumu da kritiktir. Kazakistan'ın güneyinde sınır anlaşmazlıkları sebebiyle Özbeklere saldırılar başladı. Nursultan Nazarbayev'in güçlü liderliğiyle olaylar şimdilik önlenebildi.

Türkiye, küçük bir siyasi aktör olarak bölgede varlığını sürdürmek istiyor. Rusya ve ABD ise Kırgızistan'daki toplumsal kavgaya taraf görüntüsü vermek istemiyor. Türkiye, eğer bu sürece iyi bir yerden dâhil olabilirse bölgedeki etkisini artırabilir. Ancak bu, bölgeye haritadan bakan monşer diplomat bakışıyla değil, proaktif bir vizyonla mümkün olabilir.

Özbekistan'da sınır boylarında önemli ölçüde Kırgız yaşıyor. Kırgızistan'daki olaylarla ilgisi olmayan Kırgızlara karşı beliren bir iki linç girişimi şimdilik önlenmiştir. Bunun için, Özbekistan ile en üst düzeyde temas kurulmalıdır. Geçici Kırgız hükümetinin yapabileceği pek bir şey yoktur. Askerine yiyecek bulamayan, tankına benzin koyamayan, Oş ve Celalabad'a yiyecek gönderemeyen yönetimle birlikte hareket eden Türkiye, sorunun çözümüne yardımcı olamaz. Kazakistan cumhurbaşkanı Nazarbayev'in de Kırgızlarla yapılan görüşmelere katılması gerekiyor. Kazakistan ile Özbekistan arasındaki sürtüşmeler sebebiyle, görüşmeler etaplı yapılmalıdır. Özbeklerle yapılan görüşmelere sadece Kırgızlar götürülmelidir. Kırgızistan sorununda Kazaklarla Özbekler dörtlü diplomasiyle, birebir görüştürülmemelidir.

Kırgızlar, Rusya etkisinden dolayı, Türkiye'ye ön yargıyla bakıyorlar. Bunu göz ardı eden girişimler, aleyhimize dönüşen kitlesel infiallere sebebiyet verebilir. Sayıları 20.000'e ulaşan bölgedeki Ahıska Türkleri ve Karadenizli Türkler, yanlış diplomasi sebebiyle zarar görebilir. Sonuçta, Türkiye'nin bölgedeki olaylara seyirci kalma lüksü yoktur.

Dr. Mustafa Kalkan: Strateji Uzmanı

İshak Torun: Niğde Üniversitesi Öğretim Üyesi